

**ПРОБЛЕМИ НАДСИЛАННЯ РОСІЙСЬКІЙ ФЕДЕРАЦІЇ КОПІЇ
ПОЗОВНОЇ ЗАЯВИ У СПОРАХ ЩОДО ВІДШКОДУВАННЯ
ШКОДИ, ЗАВДАНОЇ ЮРИДИЧНІЙ ОСОБІ УКРАЇНИ
В НАЦІОНАЛЬНОМУ СУДІ**

Демченко Ярослав Віталійович

аспірант

*Академії праці, соціальних відносин і туризму
м. Київ, Україна*

Одним із перспективних шляхів відновлення порушених майнових прав фізичних та юридичних осіб України є можливість звернення до національного суду з метою застосування механізму відшкодування шкоди, завданої протиправними діями держави-агресора. Вказаний спосіб захисту права було визнано ефективним після того, як Касаційний цивільний суд у складі Верховного Суду у своїй постанові від 14.04.2022 року у справі № 308/9708/19¹, а також Велика Палата Верховного Суду у своїй постанові від 15.09.2022 року у справі № 990/80/22² (наряду з наступними судовими рішенням Верховного Суду) дійшли висновку про можливість розгляду спорів щодо відшкодування шкоди, завданої російською федерацією на території України її фізичним та юридичним особам, зважаючи на втрату відповідачем судового імунітету в зазначеній категорії справ. Така правова позиція Верховного Суду ґрунтується, зокрема, на нормах міжнародного права, а саме ст. 11 Європейської конвенції про імунітет держав 1972 року³ та ст. 12 Конвенції ООН про юрисдикційні імунітети держав та їх власності 2004 року⁴.

Починаючи з 2022 року в судах України розглядається значна кількість позовів, поданих як фізичними, так і юридичними особами щодо стягнення шкоди, заподіяної протиправними діями держави-агресора і для належного відновлення порушеного права особи, зокрема, на етапі виконання судового рішення національного суду, необхідно дотриматися чітко встановленої національним процесуальним законом процедури.

Першочерговим елементом цієї процедури є належне повідомлення відповідача (країни-агресора) про факт подання проти нього позову, а також надіслання йому копії позовної заяви разом з копіями доданих до неї документів.

Проблемні аспекти виконання вказаного процесуального обов'язку, розглянемо в розрізі подання позовної заяви юридичною особою України,

¹ Постанова Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду від 14 квітня 2022 року у справі №308/9708/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104086064>.

² Постанова Великої Палати Верховного Суду від 15 вересня 2022 року у справі №990/80/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106533363>.

³ Європейська конвенція про імунітет держав від 16.05.1972 року. URL: <https://rm.coe.int/16800730b1>.

⁴ Конвенція ООН про юрисдикційні імунітети держав та їх власності від 02.12.2004 року. URL: https://treaties.un.org/doc/source/recenttexts/english_3_13.pdf.

хоч запропонований алгоритм є ідентичним і для спорів за позовами фізичних осіб.

Так, відповідно до ч. 1 ст. 172 Господарського процесуального кодексу України⁵ позивач, зобов'язаний до подання позовної заяви надіслати учасникам справи її копію та копії доданих до неї документів листом з описом вкладення.

Значена норма є універсальною і за звичайних умов реалізується без перешкод. Проте, у справах, де відповідачем (заподіювачем шкоди) є російська федерація, виникає екстраординарна ситуація, яка зумовлена тим, що 24.02.2022 року, внаслідок збройної агресії російської федерації, між Україною та державою-агресором було розірвано дипломатичні відносини, що мало наслідком припинення роботи дипломатичних установ російської федерації в Україні.

Саме тому, сьогодні, не існує єдиного нормативно урегульованого механізму виконання процесуального обов'язку з надсилання процесуальних документів в порядку передбаченому Віденською конвенцією про дипломатичні зносини 1961 року⁶, та ст. 79, 80 Закону України «Про міжнародне приватне право»⁷.

У судовій практиці зустрічалося посилання на, нібито, можливість направлення відповідних документів та повідомлення відповідача в порядку ст. 367 Господарського процесуального кодексу України. Однак, такий підхід є помилковим, оскільки вказана норма міститься у розділі IX «Проведення у справах з участю іноземних осіб» і її зміст розкривається у ст. 365, та п. 4 ч. 2 ст. 368 Господарського процесуального кодексу України. Ці норми регулюють нетотожну процедуру, яка застосовується до відповідача – іноземної фізичної чи юридичної особи, а аж ніяк не спеціального суб'єкта – іноземної держави. При цьому національні суди, не зазначають як, за наявності розірваних дипломатичних відносин між країнами положення вказаної норми можна реалізувати на практиці.

Однак, вказана проблема не виключає доцільність подання позовних заяв, юридичними особами України з метою відновлення їх порушеного права, що актуалізує необхідність розробки ефективного комплексу заходів, які забезпечать справедливий баланс між необхідністю виконання вимог процесуального закону і забезпеченням права держави-агресора бути обізнаною про наявність спору в національному суді України, предметом і підставами позову, можливістю взяти участь у такому судовому процесі.

Так, для забезпечення виконання вимог процесуального закону, позивачу необхідно вчинити усі можливі і доступні йому дії, спрямовані на направлення копії позовної заяви відповідачу і, як наслідок, повідомлення його про існування спору чим забезпечити відсутність будь-яких сумнівів щодо сумлінності та добросовісності позивача навіть у «безстороннього спостерігача».

Для виконання процесуального обов'язку, перш за все, копії позовної заяви та доданих до неї документів слід направити за місцезнаходженням

⁵ Господарський процесуальний кодекс України від 06.11.1991 року № 1798-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text>.

⁶ Віденська конвенція про дипломатичні зносини від 18.04.1961 року. URL: https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/conventions/9_1_1961.pdf.

⁷ Закон України «Про міжнародне приватне право» від 23.06.2005 року № 2709-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2709-15#Text>.

офіційної дипломатичної установи держави-агресора за кордоном. При чому, завчасно здійснити нотаріальний переклад вказаних документів, спрямований на унеможливлення посилання відповідача на неможливість розуміння документів, складених українською мовою.

Другим елементом таких комплексних дій є направлення вищевказаних документів на адресу Постійного представника російської федерації при Організації Об'єднаних Націй, як уповноваженої особи держави, котра своїми діями порушила Статут Організації Об'єднаних Націй⁸.

Третім елементом відповідного комплексу дій є надсилання перекладених та посвідчених документів в електронній формі на офіційні електронні адреси Міністерства юстиції російської федерації (уповноваженого органу на представництво інтересів держави з правових питань, що виникають з іншими державами, їх органами, установами, міжнародними організаціями та інституціями) і Міністерства закордонних справ російської федерації (як органу уповноваженого на здійснення зовнішніх зносин з вищевказаними суб'єктами).

Не можна не згадати і про досить поширену практику господарських судів України, стосовно публікації оголошень про виклик до суду на офіційних сторінках місцевих господарських судів на офіційному веб-порталі «Судова влада в Україні». Така процесуальна дія, звісно, вживається не позивачем, а судом для забезпечення відповідача правом на доступ до правосуддя. Очевидно, що відповідач, у випадку виконання судового рішення, зокрема, в іноземній юрисдикції посилатиметься на факт своєї необізнаності та відсутності обов'язку перевіряти офіційні веб-сторінки національних судів України. Проте, в комплексі, вищевказані ініціативні дії позивача й судові повідомлення будуть достатніми доказами вжиття усіх доступних можливостей, спрямованих на виконання положень ст. 172 Господарського процесуального кодексу України.

Слід зауважити, що беззмістовним є направлення процесуальних документів за адресою Посольства російської федерації в Україні. Хоча відповідно до п. 2.1. відповідної міжурядової угоди⁹ Україна надала у власність приміщення посольства і це право власності існує дотепер, однак, з огляду на розірвання дипломатичних відносин, за вказаною адресою уповноважені представники відповідача відсутні і направлення процесуальних документів за цією адресою не може вважатися належним.

Підсумовуючи, слід сказати, що описана проблема є суттєвою перешкодою для відновлення порушеного права особи, як на етапі судового розгляду, так і на етапі виконання судового рішення. Однак, комплексна реалізація позивачем усіх доступних засобів повідомлення та направлення процесуальних документів, поряд із здійсненням національним судом заходів оповіщення відповідача є запорукою успішного відновлення порушеного права юридичної особи.

⁸ Статут Організації Об'єднаних Націй від 26.06.1945 року. URL: https://unic.un.org/aroundworld/unic/common/documents/publications/uncharter/UN%20Charter_Ukrainian.pdf.

⁹ Угода між Урядом російської федерації та Кабінетом Міністрів України про умови розміщення та обслуговування дипломатичних представництв російської федерації в Україні та України в Російській Федерації від 19.11.1998 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/643_263#Text.